

УДК 373.32(477)

Катерина Балаєва,
аспірант Прикарпатського
національного університету
імені Василя Стефаника

ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ В УКРАЇНІ

У статті представлено аналіз дисертаційних робіт з проблеми професійної підготовки вихователів в Україні; визначено сфери дослідження науковців з даної проблематики та виявлено недосліджувані аспекти багатогранної проблеми створення самобутньої системи професійної підготовки спеціалістів у галузі дошкільного виховання в Україні. Аналіз дисертаційних робіт показав, що вони не вичерпують всіх аспектів проблеми і можуть бути використані у подальшому вивченні цілого ряду проблем пов'язаних з проблематикою дослідження.

Ключові слова: підготовка педагогічних кадрів, історія дошкільної педагогіки, професійна підготовка фахівців з дошкільного виховання, Фребелівський педагогічний інститут.

В статье представлен анализ диссертационных работ по проблеме профессиональной подготовки воспитателей в Украине, определены сферы исследования ученых по данной проблематике и выявлены неисследованные аспекты многогранной проблемы создания самобытной системы профессиональной подготовки специалистов в области дошкольного воспитания в Украине. Анализ диссертационных работ показал, что они не исчерпывают всех аспектов проблемы и могут быть использованы в дальнейшем изучении целого ряда проблем, связанных с проблематикой исследования.

Ключевые слова: подготовка педагогических кадров, история дошкольной педагогики, профессиональная подготовка специалистов по дошкольному воспитанию в Украине, Фребелевский педагогический институт.

In the article have been analyzed theses, concerning the problem of vocational training of the teachers in Ukraine; has been studied spheres of the scientific researches in the given issue and has been found unsearchable aspects of diverse problems of creating an original system of vocational training for the specialists in the sphere of pre-school education in Ukraine. Theses analyses has showed that they do not settle all the aspects of the problem and can be used in further researching of the problems relating to the subject of the study.

Key words: teacher training, the history of preschool education, vocational training of preschool teachers, Frebelivskyu Pedagogical Institute.

Звернення до історико-педагогічних цінностей має велике науково-практичне значення для обґрунтування теоретико-методологічних і організаційно-методичних основ варіативних систем і моделей цілісної професійної підготовки фахівців дошкільної освіти нової генерації. Наукові концепції педагогів та історія розвитку вищих закладів педагогічної освіти приймаються в дослідженні як прогресивне джерело перебудови та оновлення вищої школи, розв'язання актуальних питань теперішнього і майбутнього часу.

Історичний підхід до вирішення проблеми дозволяє дослідити шлях оновлення професійної підготовки на базі об'єктивного і системного її вивчення, а також творчого розвитку й актуалізації всього цінного з історії становлення вищої педагогічної школи в Україні. Передовсім це важливо через те, що впродовж тривалого часу проблема становлення і розвитку професійної освіти вихователів та історії педагогіки досліджувалася з акцентом на приклади і факти педагогічних ВНЗ Росії, з суцільною асиміляцією багато в чому самотньої професійною підготовкою вихователя у вищих навчальних закладах педагогічної освіти України.

А відтак необхідність ґрунтовного вивчення професійної підготовки вихователя в історії вищої школи України викликана реальними потребами суспільства, глибинними запитамі сучасності.

Проведений аналіз історико-педагогічних джерел показав, що особливості професійної підготовки майбутніх вихователів знайшли певне відображення у працях з історії освіти й педагогічної думки таких учених, як: С. Абрамсона, О. Аніщенко, Л. Артемової, Л. Батліної, Г. Беленької, А. Богуш, О. Глузмана, Н. Дем'яненко, Л. Єршової, Т. Зотеевої, О. Коненко, Т. Котик, Н. Лисенко, Н. Лубенець, Т. Лубенець, В. Лугового, В. Майбороди, М. Мельничук, З. Нагачевської, Л. Плетеницької, С. Попиченко, І. Прудченко, С. Русової, Т. Садової, І. Сікорського, Т. Слободянюк, І. Улюкаєвої та ін.

Метою даної статті є аналіз стану розробленості проблеми становлення і розвитку професійної підготовки майбутніх вихователів в Україні в історико-педагогічній науці.

Незважаючи на відсутність комплексних узагальнюючих праць з проблеми професійної підготовки вихователів в Україні, окремі аспекти її розкрито в ряді досліджень, котрі можна об'єднати в такі групи:

- 1) історико-педагогічні дослідження з проблем розвитку освіти;
- 2) дисертаційні роботи з історії освіти та проблеми професійної підготовки вихователів в Україні;
- 3) монографії та нариси з історії та сучасного стану професійної підготовки вихователів в Україні;
- 4) педагогічні погляди фундаторів педагогічної освіти і підготовки педагогічних кадрів в Україні;
- 5) навчально-методична література;
- 6) окремі публікації, присвячені розвитку професійної підготовки вихователів на території Російської імперії та в Україні [1, с. 8].

Важливими для оновлення дошкільної освіти в незалежній державі стали дисертаційні роботи історико-педагогічного спрямування.

Серед вагомих розвідок варто виокремити наукові пошуки, результатом яких є кандидатські дисертації: Л. Батліної: «Становление и развитие общественного дошкольного воспитания в Украинской ССР» (1917–1941 pp.); І. Улюкаєвої: «Становлення та розвиток дошкільної педагогічної освіти в Україні у 1905–1941 роках» (1993); З. Нагачевської: «Становлення і розвиток українського суспільного дошкільного виховання у Східній Галичині (1869–1939 роки)» (1995); С. Попиченко: «Становлення теорії і практики дошкільного виховання в Україні в кінці ХІХ – початку ХХ ст.» (1998); Т. Садової: «Становлення та розвиток вітчизняної дошкільної лінгводидактики (друга половина ХІХ ст. – перша половина ХХ ст.)» (1997). Ці та інші наукові надбання створюють підґрунтя для подальшого пошуку шляхів щодо вивчення та вирішення актуальних проблем дошкільної освіти.

Проблему підготовки педагогічних кадрів для дошкільних навчальних закладів презентовано у таких дисертаційних роботах: «Формування готовності студентів до естетичного виховання дошкільників» Т. Зотеєва (1992); «Методика підготовки студентів до навчання дошкільників української мови» Т. Котик (1994); «Підготовка студентів до народознавчої роботи в дошкільному закладі (на матеріалі народної математики)» Л. Плетеницька (1995); «Теорія і методика формування еколого-педагогічної культури вихователя дошкільного навчального закладу в системі вищої педагогічної освіти України» Н. Лисенко (1996) [3, с. 33].

Тематика наведених наукових розвідок дає підстави зробити висновок, що роботу вчених спрямовано на оновлення не тільки змісту підготовки кадрів для дошкільної освіти. Результати наукових досліджень сприяють урізноманітненню форм і методів викладання педагогічних дисциплін у вищих педагогічних закладах освіти І–ІV рівня акредитації, в яких студенти опановують спеціальність «Дошкільне виховання». Як бачимо, тематика праць визначалася актуальністю щодо готовності педагогів до роботи з дітьми в дошкільних навчальних закладах із питань естетичного, мовленнєвого, екологічного, народознавчого виховання. Однак у дослідженнях не порушується питання новітніх методів та технології організації професійної підготовки вихователів у вищих педагогічних закладах освіти І–ІV рівня акредитації.

Розглянемо детальніше змістове наповнення наукових досліджень.

Першою спробою дослідити становлення дошкільного виховання в Україні можна вважати дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук С. Абромсона (1950 р.), де автор робить спробу проаналізувати процес становлення суспільного дошкільного виховання в Україні. У науковій роботі і ряду публікацій автор розкриває досвід роботи кращих дитячих садків в Україні на початку ХХ ст., приводить статистичні дані про їх функціонування, а також характеризує

діяльність громадсько-педагогічних товариств у досліджуваній період.

Найбільш відомим серед фахівців, і на сьогоднішній день єдиним дослідженням, у якому висвітлена історія становлення й розвитку суспільного дошкільного виховання в Україні в значний історичний відрізок часу (1917–1941 рр.), є дисертація Л. Батліної (1983 р.). У ній визначено основні етапи у періоді, що досліджувався, показано динаміку розвитку мережі закладів суспільного дошкільного виховання, проаналізовано роботу з удосконалення змісту, форм і методів навчально-виховної роботи. На жаль, поза увагою залишилися питання підготовки педагогічних кадрів для дошкільних закладів, фінансового, матеріально-технічного та методичного забезпечення галузі [2].

Змістовий аналіз попередніх наукових робіт показав, що вчені знаходилися під впливом ідеологічних настанов того часу та загальноприйнятих поглядів на історію. Так, практично не було висвітлено дореволюційний період і роки УНР. Зроблене в ці часи або замовчувалося, або представлялося упереджено, перекручено, з негативними оцінками в гірших традиціях тридцятих років минулого століття. Разом з тим, акцентувалося на ролі комуністичної партії, ідеологічних настановах В. Леніна, Н. Крупської, цитування яких та відповідні коментарі займали значне місце у згаданих працях. Слід зазначити, що багато матеріалів на той час знаходилося у спецховищах і не були доступні дослідникам. Але і наявні матеріали відбиралися досить кон'юнктурно. Інтерпретація фактів, їх оцінка дуже часто не були об'єктивними і не відповідали дійсності, створюючи спотворену картину.

Початок 90-х років визначився активізацією досліджень у галузі історії освіти в Україні, в тому числі й історії дошкільного виховання. Цей процес був обумовлений докорінними перетвореннями, що відбувалися у всіх сферах життя в нашій країні, і логічно призвів до перегляду її історії. Історико-педагогічні дослідження цього періоду вже відрізнялися від попередніх намаганням по-новому подивитися на історію і об'єктивно її висвітлювати. Їх автори оперували фактичними матеріалами і документами, які раніше були їм недоступні.

До перших таких досліджень у галузі історії дошкільного виховання можна віднести дисертації І. Улюкаєвої «Становлення та розвиток дошкільної педагогічної освіти в Україні у 1905–1941 роках» (1993 р.) і М. Мельничук «Виховання дітей дошкільного віку в трудовому вихованні (початок ХХ ст. – 1941 р.) історико-педагогічний аспект» (1995 р.).

Історико-педагогічна наукова праця І. Улюкаєвої присвячена дослідженню розвитку дошкільної педагогічної освіти в Центральній Україні, в якій запропоновано і науково обґрунтовано періодизацію розвитку дошкільної освіти, визначено основні напрями використання минулого досвіду в сучасній практиці. Проте центральним у дослідженні дисертанта є діяльність педагогічних товариств в організації закладів з підготовки спеціалістів у 1905–1941 рр. та характеристика навчальних

планів та програм даних закладів.

Глибиною теоретичного аналізу визначається дослідження С. Попенко. У своїй науковій праці дисертант визначає передумови розвитку теорії і практики дошкільного виховання в Україні в період кінця XIX – початку XX ст., подає класифікацію всіх громадських закладів для дітей дошкільного віку та періодизацію розвитку теорії і практики дошкільного виховання до 1917 р., розкриває погляди на дошкільня відомих діячів освіти досліджуваного періоду, висвітлює призначення, історію створення та особливості педагогічного процесу в різних типах закладів, аналізує всі напрями та форми діяльності громадсько-педагогічних товариств.

Дослідження З. Нагачевської поклали початок ряду досліджень становлення суспільного дошкільного виховання в різних регіонах України. Дисертант вперше звернула увагу на особливості розвитку дошкільного виховання в залежності від територіального поділу відмітивши, що дошкільне виховання в лоні Австро-Угорської імперії розвивалося іншими шляхами ніж дошкільня України, що належали до складу царської Росії. З. Нагачевська розкрила становлення суспільного дошкільного виховання у Східній Галичині з 1869 по 1939 рр., висвітливши досвід розбудови інституцій опіки, початкового виховання та навчання дітей дошкільного віку. Особливу увагу дисертант звернула на створення та діяльність громадсько-педагогічних товариств краю, зокрема Львівського благодійного дошкільного товариства, Руського Товариства, товариства «Руська охоронка». В дослідженні охарактеризовано діяльність та педагогічні погляди Н. Кобринської, М. Грушевської, С. Русової, А. Животка.

Також питання становлення та розвитку професійної підготовки фахівців з дошкільного виховання в Україні кінця XIX-го – початку XX-го століття лягли в основу дисертаційної роботи Т. Слободянюк. Автором проведено всебічний аналіз історико-педагогічних, філософських джерел, документальних і архівних матеріалів, преси та інших документів, з проблеми підготовки педагогів у галузі дошкільного виховання; діяльності та педагогічних поглядів західноєвропейських (Ф. Фребель, П. Кергомар, М. Монтессорі) та вітчизняних педагогів (К. Ушинський, П. Лесгафт, Е. Тихеева, С. Русова, Т. Лубенець, Н. Лубенець, І. Сікорський та ін.); діяльності та роботи Фребелівського педагогічного інституту, який акумулював уже існуючий вітчизняний і зарубіжний досвід. В його структурі була передбачена педагогічна амбулаторія, однорічна школа нянь-фребелічок, базовий дитячий садок, притулок для малолітніх дітей, початкова школа. Інститут прагнув зберегти свою самобутність та самостійність, що співвідносилось з ідеями пошуку демократичної освіти в змісті навчальних планів і програм, в науковій роботі, яка проводилася в інституті. Прогресивна діяльність Фребелівського педагогічного інституту в значній мірі обумовлювалася впливом та ініціативами відомих українських діячів та педагогів свого часу – І. Сікорського, В. Фльорова,

В. Зеньківського, Т. Лубенця, С. Русової, Н. Лубенець, які безпосередньо працювали в інституті, спрямовували навчально-виховний процес. Автор стверджує, що в кінці XIX-го – початку XX століття в Україні були закладені підвалини для створення самобутньої системи виховання та навчання дітей дошкільного віку, яка знайшла своє перше апробування в Українській народній республіці та ретроспективне втілення у практиці підготовки кадрів для дошкільних установ впродовж десятиліть [5].

Цілісний науковий аналіз процесу становлення Київського Фребелівського педагогічного інституту в системі вищої освіти України (1907–1920 рр.), обґрунтування основних тенденцій його розвитку, висвітлено у дисертаційній роботі І. Прудченко «Київський Фребелівський педагогічний інститут в системі вищої освіти України (1907–1920 рр.)». У роботі автор визначає основні напрями наукової діяльності викладачів: В. Зеньківський (педагогічна психологія), П. Кудрявцев (релігійне виховання і освіта), Н. Лубенець (дошкільне виховання), С. Русова (дошкільне виховання, позашкільна робота), І. Сікорський (дитяча психологія, експериментальна педагогіка); узагальнює й актуалізовує досвід та провідні напрями організації і функціонування Київського Фребелівського педагогічного інституту, що відобразилося: в єдності теоретичної і практичної професійно-педагогічної підготовки, фундаментальності освіти вчителя, інтеграції знань у змісті навчальних курсів, багатоукладності та поліваріативності практичної підготовки, психолого-медико-педагогічній спрямованості навчально-виховного процесу, високому рівні методичної підготовки вчителя, організації підготовки фахівців з позашкільної роботи, існуванні системи післядипломної педагогічної освіти в структурі інституту, організації вищого навчального закладу як центру навчально-виховного, науково-педагогічного комплексу (НВНПК); розробляє авторську теоретичну модель НВНПК сучасного вищого навчального закладу: визначено його мету (всебічний розвиток особистості, її самореалізація та самоствердження в процесі професійного становлення), принципи побудови (науковості, інтеграції наукових знань, єдності педагогічної теорії та практики, інноваційності та варіативності підходів в оновленні навчально-виховного процесу, фундаментальності і ґрунтовності засвоєваних знань та науково-дослідних розробок), структуру і зміст діяльності (I рівень – педагогічний вуз (теоретична і практична підготовка), II рівень – навчально-виховні заклади, III рівень – науково-дослідні установи) та ін. [4].

Аналіз дисертаційних робіт показав, що вони не вичерпують всіх аспектів багатогранної проблеми створення самобутньої системи професійної підготовки спеціалістів у галузі дошкільного виховання в Україні. Вони можуть бути основою у подальшому вивченні цілого ряду проблем, пов'язаних з проблематикою дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщенко О. В. Професійна освіта і самореалізація жінок в Україні: історія та сучасність / О. В. Аніщенко ; ред.: Н. Г. Ничкало ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Ніжин : ТзОВ «Наука-Сервіс», 2003. – 251 с.
2. Батлина Л. В. Становление и развитие общественного дошкольного воспитания в Украинской ССР (1917–1941) : автореф. дис. на соиск. ученой степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Л. В. Батлина. – К., 1983. – 19 с.
3. Косенко Ю. М. Впровадження здобутків українських учених у професійну підготовку кадрів із дошкільного виховання (на матеріалі наукових спостережень кінця ХХ – поч. ХХІ ст.) / Ю. М. Косенко // Збірник наукових праць : пед. науки / Бердян. держ. пед. ун-т. – Бердянськ, 2007. – № 3. – С. 32–39.
4. Прудченко І. І. Київський Фребелівський педагогічний інститут в системі вищої освіти України (1907–1920 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 / І. І. Прудченко. – К., 2005. – 20 с.
5. Слободянюк Т. Б. Становлення та розвиток професійної підготовки фахівців з дошкільного виховання в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ століття) : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Т. Б. Слободянюк. – Київ, 2000. – 183 с.